

รูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

Model of promotion and conservation of tourist attractions in Buddhist arts of the ordination hall in Roi Et province

ประภาส แก้วเกตุพงษ์¹,

วิเชียร แสนมี² และ จุรี สายจันเจียม³

มหาวิทยาลัยขอนแก่น^{1,2} มหาวิทยาลัยมหาจุฬารามราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด³

Prapas Kaewketpong¹,

Wichian Sanmee² and Juree Saijunjam³

Khon Kaen University, Thailand^{1,2}

Mahamakut Buddhist University Roi Et Campus, Thailand³

Corresponding Author, E-mail : prapakae@kku.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) เพื่อการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด 3) เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด จากการเก็บรวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก คัดเลือกแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) พระสงฆ์ภายในวัด 2) เจ้าหน้าทีหรือลูกจ้าง 3) ชุมชนของวัด และ 4) นักท่องเที่ยว โดยผู้ให้ข้อมูลจะถูกสุ่มโดยบังเอิญ บุคคลทั้ง 4 กลุ่มนี้อยู่ในพื้นที่ ณ วันที่เก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งหมด จำนวน 24 รูป/คน

ผลการวิจัยพบว่า

ความสำคัญของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 4 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด มีความสำคัญด้านความงาม คติ ความเชื่อ ของประชาชนในชุมชนและทางจังหวัด การส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ก็ยังคงใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาของช่างในท้องถิ่นในการดูแลรักษา ซึ่งทางวัดและชุมชนได้ส่งเสริมพุทธศิลป์ให้เป็นสถานที่ศึกษาของชุมชนด้านการดูแลรักษาโบสถ์ ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบสถ์แก่ประชาชน ด้านความร่วมมือในการส่งเสริมอนุรักษ์โบสถ์กับหน่วยงานราชการ และได้เสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดนั้น พระสงฆ์ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังให้ประชาชนเห็นความสำคัญของพุทธศิลป์อันทรงคุณค่า ทางราชการควรให้ทุนในการสนับสนุนและเข้ามาช่วยดูแลรักษา

คำสำคัญ : รูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์; แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์; อุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

* วันที่รับบทความ : 5 พฤษภาคม 2566; วันแก้ไขบทความ 12 มิถุนายน 2566; วันตอบรับบทความ : 20 มิถุนายน 2566

Received: May 5 2023; Revised: June 12 2023; Accepted: June 20 2023

Abstracts

The objectives of this research were 1) to study the importance of Buddhist art tourist attractions in Roi Et province, 2) to promote the conservation of Buddhist art tourist attractions in Roi Et province, and 3) to propose a model for conservation promotion. Tourism in Buddhist Art of Uposatha in Roi Et Province from collecting data from in-depth interviews They were randomly selected into four groups: 1) monks in the temple, 2) officials or employees, 3) the temple community, and 4) tourists. The informants were randomly selected. These 4 groups were in the area at the date Collected data, total of 24 photos/person.

The results showed that

The importance of the 4 Uposatha in Roi Et Province revealed that the tourist attractions in the Buddhist art of the Uposatha in Roi Et Province It is a place that is important in terms of beauty, motto, beliefs of the people in the community and the province. Promoting the preservation of Buddhist tourist attractions in the Uposatha in Roi Et Province also use local wisdom and the wisdom of local technicians to maintain which the temple and the community promote Buddhist art as a place for community study The maintenance of the church Knowledge of church preservation to the public Cooperation in promoting the preservation of the church with government agencies and proposed a form to promote the preservation of Buddhist art tourist attractions in the Uposatha in Roi Et Province. The government should provide funds to support and take care of it.

Keywords: Model of promotion and conservation; Tourist attractions in Buddhist arts; The ordination hall in Roi Et province

บทนำ

สถานที่สำคัญในพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะโบสถ์ เป็นมรดกเชิงประวัติศาสตร์ทางพระพุทธศาสนา พุทธศิลป์เป็นงานศิลปะที่ช่างหรือศิลปินสร้างขึ้นเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาหรือสร้างขึ้นเพื่อรับใช้พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะที่เป็นงานจิตรกรรม คือ ภาพเขียนฝาผนังโบสถ์ วิหาร งานประติมากรรม คือ พระพุทธรูปและงานสถาปัตยกรรม คือ ศาสนสถานที่เป็นอุโบสถ วิหาร ศาลาการเปรียญ สถูป เจดีย์ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา พุทธประวัติ พระธรรมคำสอน วิถีชีวิตชาวบ้าน ส่งผลให้งานพุทธศิลป์เป็นส่วนสำคัญหนึ่งของวัฒนธรรมไทย สะท้อนลักษณะนิสัยบุคลิกภาพของคนไทยที่มีความสุภาพ อ่อนน้อม รักสงบ แจ่มใส สนุกสนาน เป็นสื่อการเรียนรู้ที่สร้างความรู้ความเข้าใจและจินตนาการที่ส่งผลเชิงบวกต่อพฤติกรรมของคนในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ร้อยพุทธพา พุทธศิลป์ กล่าวว่า พุทธศิลป์ หมายถึง งานศิลปะประเภทต่าง ๆ ทั้งด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรมและจิตรกรรม ซึ่งสร้างขึ้นเพื่อส่งเสริมการเผยแพร่และการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาโดยตรง และเป็นสิ่งช่วยโน้มน้าวจิตใจของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความศรัทธา ประพฤติปฏิบัติตนในแนวทางที่ดีงามตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา (ร้อยพุทธพา พุทธศิลป์, 2558 : ออนไลน์)

องค์ประกอบหนึ่งของความเป็นวัด โดยเฉพาะที่เป็นงานศิลปะแขนงทัศนศิลป์ (visual art) ประกอบด้วย 1) งานสถาปัตยกรรม (architecture) เช่น สิ่งก่อสร้างหรือศาสนสถานในวัด ได้แก่โบสถ์ วิหาร กุฏิ สลุป เจดีย์ ศาลาการเปรียญ หอไตร หอระฆัง 2) งานประติมากรรม (sculpture) เช่น พระพุทธรูปหรือพระปฎิมา ทั้งที่มีลักษณะเป็นงานนูนต่ำ นูนสูง ลอยตัว รวมทั้งลวดลายประดับศาสนสถานด้วย และ 3) งานจิตรกรรม (painting) เช่น ภาพเขียนประดับฝาผนังของศาสนสถาน ได้แก่ ภาพเขียนบนผนังโบสถ์ วิหาร ศาลา รวมทั้งภาพประกอบในสมุดไทยที่แสดงเนื้อหาเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธศาสนา พุทธประวัติ วรรณกรรม ปรีชาธรรม ฯลฯ งานพุทธศิลป์ไทยในอดีตมีลักษณะเป็นแบบอุดมคติ (idealistic) แสดงเนื้อหาเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พุทธประวัติความหมายเกี่ยวกับพุทธศิลป์มีเนื้อความสรุปได้ว่า ยอดของศิลปะนั้นเป็นเรื่องการดำรงชีวิตจิตใจให้อยู่เหนือความทุกข์ เป็นศิลปะสูงสุดในพระพุทธศาสนา เรียกว่า เป็นศิลปะของชาวพุทธ (พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ), 2547 : 7) ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจหรือปัญหาสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนไปเป็นเรื่องทางวัตถุ ศิลปะของชาวพุทธเลยกลายเป็นเรื่องโบสถ์เจดีย์และพระพุทธรูป (ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ, 2559 : 405-416) งานพุทธศิลป์มีพื้นฐานมาจากพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าสังคมโลกสังคมไทยในปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ศิลปวัฒนธรรมไทย โดยเฉพาะงานพุทธศิลป์ก็ยังคงมีพื้นฐานแนวคิดมาจากพุทธศาสนาและพุทธศิลป์กับพุทธธรรม พุทธศิลป์เป็นศิลปะสำหรับชาวพุทธทุกคน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), (2551 : 2)

สภาพปัญหาการละเลยการอนุรักษ์และพุทธศิลป์ของโบสถ์ในจังหวัดร้อยเอ็ด เป็นเรื่องของการอนุรักษ์พุทธศิลป์ที่มีส่วนร่วมของภาคประชาชนและชุมชนอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่จะเป็นการอนุรักษ์ของพระภิกษุสงฆ์และฆาตบประมาณในการดูแลซ่อมแซม ทำให้พุทธศิลป์บางอย่างที่เกิดชำรุดเสียหายไม่ได้รับการบูรณะซ่อมแซมได้อย่างทันท่วงที ทั้งชุมชนขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และศิลปกรรมของชุมชนและวัด จึงเกิดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อการดูแลรักษาโบราณสถาน ตลอดจนขาดจิตสำนึกในด้านการอนุรักษ์และรักษาแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ในช่วงวันสำคัญทางศาสนา ทำให้พระพุทธศาสนาหลังการเวียนเทียนรอบอุโบสถแล้ว ชาวบ้านมักจะนำเทียนที่จุดมาตั้งวางไว้บนฐานโบสถ์ติดกับผนังด้านนอกของโบสถ์ ซึ่งความร้อนจากเปลวเทียนส่งผลทำให้ปูนที่ฉาบผนังโบสถ์ผุกร่อนได้ง่าย เป็นต้น การที่ชาวบ้านไม่ได้ให้ความสำคัญกับโบราณสถานเหล่านี้ ถือได้ว่าเป็นสิ่งที่น่าวิตกกังวลเป็นอย่างยิ่ง อันจะทำให้โบสถ์และโบราณสถานชำรุดทรุดโทรม ถูกปล่อยปละละเลย จนกระทั่งถูกทิ้งร้างในที่สุด (โกสุ่ม สายใจ, 2540:1) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะชุมชนเองไม่เข้าใจบทบาทหรือหน้าที่ที่ตนเองสามารถปฏิบัติต่อโบราณสถานได้ ทั้งการกระทำที่ขัดต่อข้อกำหนดโบราณสถาน และการละเมิดหรือลบหลู่ความเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน (พูนชัย ปันนิยะ, 2559 : 2)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาความสำคัญพุทธศิลป์ของอุโบสถ การอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถ และแนวทางการส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด เกี่ยวกับวิธีการ กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ และแนวทางการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถอย่างไร ส่งเสริมการอนุรักษ์อย่างเป็นรูปธรรมและถูกต้องได้อย่างไร จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะเรียนรู้และเสนอแนวทางการอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อเสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

ระเบียบวิธีวิจัย

แบบการวิจัย (Research Design)

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยการสัมภาษณ์ (interview) และการศึกษาภาคสนาม (field study) เป็นวิธีวิจัยเสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด การส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด เสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ควรเป็นอย่างไร โดยศึกษาจากเอกสารและการสัมภาษณ์

ขั้นตอนและวิธีในการวิจัย การเก็บข้อมูล ประชากรตัวอย่าง

ขอบเขตด้านประชากร แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) พระสงฆ์ภายในวัด 2) เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้าง 3) ชุมชนของวัด และ 4) นักท่องเที่ยว โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกสุ่มโดยบังเอิญ คือ บุคคลทั้ง 4 กลุ่มนี้ที่อยู่ในพื้นที่ ณ วันที่เก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 4 วัด ประกอบด้วย 1) วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด 2) วัดไตรภูมิ อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด 3) วัดสว่างโหรา อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดร้อยเอ็ด และ 4) วัดสระเกตุ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับกระบวนการส่งเสริมอนุรักษ์โบสถ์ จำนวน 24 รูป/คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก คัดเลือกแบบเจาะจง ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) พระสงฆ์ภายในวัด 2) เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้าง 3) ชุมชนของวัด และ 4) นักท่องเที่ยว โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกสุ่มโดยบังเอิญ คือ บุคคลทั้ง 4 กลุ่มนี้ที่อยู่ในพื้นที่ ณ วันที่เก็บรวบรวมข้อมูล จำนวน 24 รูป/คน

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย ดังนี้

1) ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด คือ วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง 2) วัดไตรภูมิ อำเภอจตุรพักตรพิมาน 3) วัดสว่างโหรา อำเภออาจสามารถ 4) วัดสระเกตุ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ

2) การส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

3) เสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านพื้นที่

ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด ในพื้นที่ 4 อำเภอ ประกอบด้วย 1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) อำเภอจตุรพักตรพิมาน 3) อำเภออาจสามารถ และ 4) อำเภอสุวรรณภูมิ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

จากการการวิจัยรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อดำเนินการวิจัย จึงใช้เครื่องมือที่สำคัญ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยการศึกษาเอกสารรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อหาแนวคิด หลักการและกระบวนการส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถ

2) ศึกษาและติดตามการใช้นโยบายการส่งเสริมการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถจากหน่วยงานในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อรวบรวมปัญหาและการหาแนวทางร่วมกันในการส่งเสริมการอนุรักษ์พุทธศิลป์ของอุโบสถให้ดียิ่งขึ้น จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาแนวคิด กระบวนการการส่งเสริมการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถ จึงใช้เครื่องมือที่สำคัญ ดังนี้

ตอนที่ 1 ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด เครื่องมือวิจัย คือ การสัมภาษณ์ และการประชุมกลุ่มย่อยระหว่างตัวแทนองค์กรด้านศิลปกรรม ทั้งจากภาคเอกชนและรัฐบาล

ตอนที่ 2 การส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์ การจัดสนทนากลุ่ม เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึกและลักษณะพิเศษของชุมชนในแต่ละแห่ง เครื่องมืออุปกรณ์ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียง การเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การลงภาคสนามและอุปกรณ์เครื่องมือทางศิลปะ

ตอนที่ 3 รูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ได้แก่ แบบประเมิน การสัมภาษณ์และการจัดสนทนากลุ่มเพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเชิงลึก อุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการวิจัย ได้แก่ เครื่องบันทึกภาพและเสียงในการลงภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย เรื่องรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ยังไม่ปรากฏงานวิจัยที่ชัดเจน อีกทั้ง ข้อมูลเรื่องดังกล่าวมีอยู่กระจัดกระจายทั่วไปไม่ได้ถูกเก็บรวบรวมเอาไว้อย่างเป็นระบบ ดังนั้น จึงต้องลงสำรวจข้อมูลในพื้นที่เบื้องต้นเพื่อแสวงหาข้อมูลที่เป็นต่อการกำหนดเป็นประเด็นคำถามสัมภาษณ์

ผู้วิจัยแบ่งการเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) นำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น นำเรียนผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดร้อยเอ็ด วัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อขอความอนุเคราะห์เข้าไปเก็บข้อมูล

2) ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

2.1) ขั้นตอนเตรียมการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เริ่มต้นด้วยการนัดหมาย วัน เวลา ที่จะสัมภาษณ์กับกลุ่มตัวอย่างพร้อมกับขอเอกสารต่าง ๆ นอกจากนี้ ผู้วิจัยจะต้องศึกษาประเด็นคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมศึกษาวิธีใช้เครื่องบันทึกเสียง เตรียมสมุดจดบันทึกและอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

2.2) ขั้นตอนดำเนินการสัมภาษณ์ ได้แก่ ก่อนการสัมภาษณ์ผู้วิจัยจะสนทนาสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้สัมภาษณ์ แจ้งวัตถุประสงค์ของการสัมภาษณ์ อธิบายเหตุและขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงในขณะที่สัมภาษณ์ ขออนุญาตใช้กล้องถ่ายรูปเพื่อใช้อ้างอิงในการสัมภาษณ์ รวมทั้งแจ้งให้ทราบว่าข้อมูลต่าง ๆ ที่บันทึกเสียงไว้ผู้วิจัยจะเก็บไว้เป็นความลับ

ขั้นตอนและวิธีการในการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้มีการศึกษาเอกสาร (documentary research) และข้อมูลเชิงประจักษ์ การสัมภาษณ์ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามเนื้อหา (content analysis) แล้วสรุปตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ดังนี้

การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

1) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) ผู้วิจัยได้รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งด้านเอกสาร แบบสัมภาษณ์

และภาคสนาม แล้วจับประเด็นเนื้อหาสาระไปพร้อมกับนำมาสรุปเป็นผลการวิจัย เป็นรูปแบบความเรียงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยนำเสนอ

2) การตรวจสอบข้อมูล หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลแล้ว จะต้องทำการตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (triangulation) ได้แก่

2.1 การตรวจสอบด้านข้อมูล โดยพิจารณาแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ แหล่งบุคคลที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือไม่ ถ้าข้อมูลต่างสถานที่จะเหมือนกันหรือไม่ และถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่

2.2 การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล โดยใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่าง ๆ กันเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน เช่น ใช้วิธีสังเกตควบคู่ไปกับการซักถาม

3) สรุปแนวทางหรือรูปแบบในการพัฒนารูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดจันทบุรี ร้อยเอ็ด รวมถึงแนวทางและข้อเสนอแนะที่ได้จากกลุ่มสนทนากลุ่ม (focus group discussion) มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ก่อนจะมีการประมวลผลและพัฒนาเป็นรูปแบบมีส่วนร่วมกึ่งมาตรฐานขั้นตอนการพัฒนาตัวแบบ (develop model) เพื่อนำเข้าสู่การวิจัยเชิงเอกสารและคุณภาพ

พื้นที่วิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่ สถานที่ท่องเที่ยวทางศาสนาในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 4 แห่ง

1. วัดกลางมิ่งเมือง อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. วัดไตรภูมิ ตำบลดงแดง อำเภอจตุรพักตรพิมาน จังหวัดร้อยเอ็ด
3. วัดสว่างโหรา ตำบลโหรา อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด
4. วัดสระเกตุ บ้านน้ำคำ ตำบลน้ำคำ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ในการทำวิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยไว้ 4 ด้าน คือ

ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาจากเอกสาร แนวคิดทฤษฎี บทความวิจัย และเอกสารอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาวิเคราะห์หารูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดจันทบุรีร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านประชากร ได้แก่ นักท่องเที่ยว พระสงฆ์ ประชาชนชาวบ้าน นักวิชาการ ผู้นำชุมชน ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด

ขอบเขตด้านพื้นที่ ได้แก่ จังหวัดร้อยเอ็ด ในพื้นที่ 4 อำเภอ ประกอบด้วย 1) อำเภอเมืองร้อยเอ็ด 2) อำเภอจตุรพักตรพิมาน 3) อำเภออาจสามารถ และ 4) อำเภอสุวรรณภูมิ

ขอบเขตด้านระยะเวลาที่วิจัย ตลอดระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ.2564 ถึงวันที่ 30 กันยายน พ.ศ.2565

ผลการวิจัย

ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด

จากผลการศึกษาวิจัยความสำคัญของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 4 แห่ง โดยวิธีการสัมภาษณ์บุคคล ทั้ง 4 กลุ่ม จำนวน 24 รูป/คน คือ พระสงฆ์ภายในวัด เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้าง ชุมชนของวัด และนักท่องเที่ยว โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกสุ่มโดยบังเอิญ ทั้งนี้ จากผลการวิจัย พบว่า อุโบสถแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 4 แห่ง ยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญด้านความงาม คติและความเชื่อที่เป็นคำสอน สะท้อนผ่านศิลปกรรมต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนและทางจังหวัด

สรุปเกี่ยวกับการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้จากการสัมภาษณ์ จากข้อคำถามที่ว่า มีข้อเสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดอย่างไรบ้าง ซึ่งสามารถสรุปออกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ดังนี้ **ด้านการดูแลรักษาโบสถ์** พระสงฆ์ได้เป็นกำลังหลักในการดูแลรักษาเสนาสนะของวัด ซึ่งจะต้องมีความรู้ในเรื่องอนุรักษ์โบสถ์ โบราณวัตถุของวัดเป็นอย่างดี ควรดูแลรักษาโบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ ด้วยความระมัดระวังและคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น ต้องมีการวางระเบียบแบบแผนในการก่อสร้างเสนาสนะของวัดให้เหมาะสมกับสถานที่ เพื่อรักษาเอกลักษณ์ความเป็นวัดและความเป็นไทยเอาไว้ **ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบสถ์แก่ประชาชน** วัดต้องหมั่นดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผน ทำวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่น ไม่วุ่นวายสับสน ย่อมส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด เท่ากับเป็นการให้ความรู้ทางอ้อมแก่ชาวบ้าน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นระบบการจัดการแบบเบ็ดเสร็จเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน เป็นแกนกลางของสังคมในท้องถิ่นให้ประชาชนได้พึงพิงอาศัย จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ จึงต้องศึกษาและเผยแพร่ความรู้ให้แพร่หลายออกไปในรูปแบบของวิธีการต่าง ๆ แก่ประชาชน **ด้านความร่วมมือในการส่งเสริมอนุรักษ์โบสถ์กับหน่วยงานราชการ** การบูรณปฏิสังขรณ์โบสถ์ของวัดที่ขึ้นทะเบียน รัฐเป็นผู้ดูแลและมีพระสงฆ์ในพื้นที่เป็นผู้เฝ้าดูแลรักษา จึงมีความจำเป็นที่คณะสงฆ์จะต้องเข้ามาดูแล โดยขอความร่วมมือจากภาครัฐให้เข้ามาดำเนินการ ฉะนั้น จึงต้องสร้างจิตสำนึกด้วยการให้ประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐและพระสงฆ์ เข้ามามีส่วนบูรณาการร่วมกัน จึงจะทำให้การอนุรักษ์เกิดขึ้นมาได้ วัดกับชุมชนและภาครัฐ ควรจะต้องให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามความต้องการของประชาชน โดยใช้การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคี

เสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้จากการสัมภาษณ์ **ด้านการดูแลรักษาโบสถ์** พบว่า ควรจัดหาอาสาสมัครอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่า ความสำคัญ ประโยชน์ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชาติ ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบสถ์ในท้องถิ่นให้มั่นคง สวยงาม ทรงคุณค่าอยู่เสมอ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมหรือเป็นการกระทำที่ดำเนินการตามความจำเป็น เหมาะสมกับทรัพยากรที่มี เราต้องยอมรับกันว่า ระหว่างคุณุทิศกับพระสงฆ์ล้วน

แต่อยากให้การดูแลรักษาโบสถ์เป็นไปในทางเดียวกัน เพราะโบสถ์ต่าง ๆ ล้วนเก่าแก่ทรุดโทรมลงตามกาลเวลานั้น เป็นสิ่งที่สะท้อนในคำสอนของพระพุทธองค์ที่เกี่ยวกับความไม่ยั่งยืน ความเป็นไตรลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ ดังนั้น ทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปก็ควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์มรดกล้ำค่าเหล่านั้นเอาไว้ **ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบสถ์แก่ประชาชน** พบว่า ในเบื้องต้นควรมีการอบรมความรู้ในการอนุรักษ์ให้พระสงฆ์ภายในวัดต่าง ๆ ที่มีโบสถ์ให้ตีเสียก่อน พระสงฆ์ก็ต้องมีความรู้ในการอนุรักษ์เหมือนกรมศิลปากรหรือใกล้เคียง เพื่อจะไปเผยแพร่ให้กับประชาชนเข้าใจได้อย่างถูกต้อง และเป็นประโยชน์ต่อสังคมสืบไป พุทธศาสนิกชนทุกคนควรต้องแสวงหาความรู้ในความเป็นมาของโบสถ์นั้น ๆ และต้องช่วยกันเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์ **ด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบสถ์กับหน่วยงานราชการ** พบว่า ควรมีความร่วมมือกับหน่วยงานราชการ ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญ เพราะลำพังทางวัดเองสามารถจัดการเองได้เพียงบางส่วน แต่ไม่ใช่ทั้งหมด หากมีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยดูแลและพัฒนาต่อเติมต่อไปจะเป็นการดีมาก เหมือนอย่างเช่นกรมศิลปากรซึ่งมีความเชี่ยวชาญ เราต้องพึ่งเจ้าหน้าที่ผู้เชี่ยวชาญในการซ่อมแซมหรือบูรณะ การออกแบบโดยรอบบริเวณ เพื่อให้เกิดความร่มรื่น สวยงาม ก็ต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายที่มีความเชี่ยวชาญในแต่ละด้านให้มาช่วยกัน

อภิปรายผลการวิจัย

รูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยนำประเด็นที่น่าสนใจ ซึ่งนำมาอภิปรายตามข้อมูลเชิงคุณภาพได้ ดังนี้

จากผลการวิจัยความสำคัญของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 4 แห่ง โดยวิธีการสัมภาษณ์บุคคลทั้ง 4 กลุ่ม จำนวน 24 รูป/คน คือ พระสงฆ์ภายในวัด เจ้าหน้าที่หรือลูกจ้าง ชุมชนของวัดและนักท่องเที่ยว โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญจะถูกสุ่มโดยบังเอิญ ทั้งนี้ จากผลการวิจัยพบว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ดทั้ง 4 แห่ง ยังเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญด้านความงาม คติ ความเชื่อ ของประชาชนในชุมชนและทางจังหวัด ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะความผูกพันใกล้ชิดระหว่างชุมชนกับวัดวาอาราม รวมไปถึงมีศิลปกรรมที่งดงามในมิติต่าง ๆ ที่สะท้อนเรื่องราวในพระพุทธศาสนา เช่น บาป บุญ คุณ โทษ ผ่านจิตรกรรมและปฏิมารวม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556 : 31-40) ได้ทำการวิจัยเรื่องศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ โดยพบว่า องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์ นอกจากจะมีองค์ประกอบด้านสิ่งดึงดูดใจแล้ว องค์ประกอบด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวก็เป็นอีกองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญ

ผลการวิจัยข้อมูลเกี่ยวกับการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ด้านการดูแลรักษาโบสถ์ พระสงฆ์ได้เป็นกำลังหลักในการดูแลรักษาเสนาสนะของวัด มีความรู้ในเรื่องอนุรักษ์โบสถ์เป็นอย่างดี ดูแลรักษาโบสถ์ วิหาร ลานเจดีย์ ด้วยความระมัดระวังและคำนึงถึงสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น รักษาเอกลักษณ์ความเป็นวัด ความเป็นไทยเอาไว้

ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบสถ์แก่ประชาชน หมั่นดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผน ทำวัดให้สะอาดสงบร่มรื่น ไม่วุ่นวายสับสน ย่อมส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด เท่ากับเป็นการให้ความรู้ทางอ้อมแก่ชาวบ้าน มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยเน้นระบบการจัดการแบบเบ็ดเสร็จ เพื่อไม่ให้ส่งผลกระทบต่อชุมชน เป็นแกนกลางของสังคมในท้องถิ่น ให้ประชาชนได้พึงพิงอาศัย จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ที่ถูกต้องในการอนุรักษ์ เผยแพร่ความรู้ให้แพร่หลายออกไปในรูปแบบของวิธีการต่าง ๆ แก่ประชาชน ด้านความร่วมมือในการส่งเสริมอนุรักษ์โบสถ์กับหน่วยงานราชการ มีการบูรณปฏิสังขรณ์โบสถ์ของวัดที่ขึ้นทะเบียน รัฐเป็นผู้ดูแลและมีพระสงฆ์ในพื้นที่เป็นผู้เฝ้าดูแลรักษา และความร่วมมือจากภาครัฐให้เข้ามาดำเนินการ ฉะนั้น จึงต้องสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับพระสงฆ์ จึงจะทำให้การอนุรักษ์เกิดขึ้นมาได้ วัดกับชุมชนและภาครัฐ ควรให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันตามความต้องการของประชาชน โดยใช้การจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสามัคคี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ พระปลัดเกษม ฐิตสมปนฺโน (รอดจากทุกข์) (2554 : 5) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุในอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี ผลการวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ โดยฐานะผู้นำจิตวิญญาณของชุมชน เกิดขึ้นเนื่องจากความเป็นผู้มีพื้นฐานทางจิตใจที่รักการทำงานเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ชอบเสียสละ ดังนั้น เมื่อพระสงฆ์ได้ออกอุทิศไปในพื้นที่ต่าง ๆ จึงปลุกเร้าพื้นฐานทางจิตใจและพยายามผลักดันให้เกิดการพัฒนาชนบท เพื่อประโยชน์สุขของชุมชน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าวัดควรต้องหมั่นคอยดูแลรักษาความเป็นระเบียบแบบแผน ไม่กลบเกลื่อนความไม่เป็นระเบียบ ความไม่สะอาดหรือความสกปรกภายในวัด ทำวัดให้สะอาด สงบ ร่มรื่นไม่วุ่นวายสับสน เป็นที่เจริญตาเจริญใจแก่ประชาชนผู้มาเยือน อันส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในการเข้ามาวัด เท่ากับเป็นการทำให้ชาวบ้านได้รู้ได้เห็นถึงการบำรุงรักษาเสนาสนะของวัด ซึ่งจะเป็นการให้ความรู้ทางอ้อมแก่ชาวบ้าน

เสนอรูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด ที่ได้จากการสัมภาษณ์ **ด้านการดูแลรักษาโบสถ์** พบว่า ควรจัดหาอาสาสมัครอบรมสั่งสอนชาวบ้านให้เห็นคุณค่าความสำคัญ ประโยชน์ ในฐานะมรดกวัฒนธรรมของชาติ ชักชวนชาวบ้านให้ร่วมมือกันจัดกิจกรรมเพื่อการดูแลรักษาโบสถ์ในท้องถิ่นให้มั่นคง สวยงาม ทรงคุณค่า อยู่เสมอ ซึ่งเป็นการจัดกิจกรรมหรือเป็นการกระทำที่ดำเนินการตามความจำเป็น เหมาะสมกับทรัพยากรที่มี เราต้องยอมรับกันว่าระหว่างคลุ้สกับพระสงฆ์ ล้วนแต่อยากให้การดูแลรักษาโบสถ์เป็นไปในทางเดียวกัน เพราะโบสถ์ต่าง ๆ ล้วนเก่าแก่ ทрудโทรมลงตามกาลเวลานั้นเป็นสิ่งที่สะท้อนในคำสอนของพระพุทธองค์ที่เกี่ยวกับความไม่จีรัง ความเป็นไตรลักษณ์ของสิ่งต่าง ๆ ดังนั้นทั้งพระสงฆ์และประชาชนทั่วไปก็ควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์มรดกล้ำค่าเหล่านั้นเอาไว้ **ด้านการให้ความรู้ในการอนุรักษ์โบสถ์แก่ประชาชน** พบว่า ในเบื้องต้นควรมีการอบรมความรู้ในการอนุรักษ์ให้กับพระสงฆ์ภายในวัดต่าง ๆ ที่มีโบสถ์ให้ดีเสียก่อน พระสงฆ์ก็ต้องมีความรู้ในการอนุรักษ์ เหมือนอย่างกรมศิลปากรหรือใกล้เคียงเพื่อจะไปเผยแพร่ให้กับประชาชนเข้าใจได้อย่างถูกต้อง เป็นประโยชน์ต่อสังคมสืบไป พุทธศาสนิกชนทุกคนนั้น

ก็ควรต้องแสวงหาความรู้ในความเป็นมาของโบสถ์นั้น ๆ และต้องช่วยกันเผยแพร่ความรู้ในการอนุรักษ์ **ด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบสถ์กับหน่วยงานราชการ** พบว่า ควรมีความร่วมมือกับหน่วยงานราชการถือว่าเป็นส่วนสำคัญ เพราะลำพังทางวัดเองสามารถจัดการเองได้เพียงบางส่วน แต่ไม่ใช่ทั้งหมด หากมีหน่วยงานราชการเข้ามาช่วยดูแลและพัฒนาต่อเติมจะเป็นการดีมาก อย่างเช่นกรมศิลปากรเขามีความเชี่ยวชาญ เราต้องพึ่งพาในการซ่อมแซมบูรณะ การออกแบบโดยรอบบริเวณเพื่อให้เกิดความร่มรื่นสวยงาม ก็ต้องร่วมมือกันหลายฝ่ายที่มีความเชี่ยวชาญแต่ละด้านให้มาช่วยกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่ พระมหาถาวร ธิรจิตโต (จิตรกระเนตร) (2556 : 5) ได้วิจัยเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุสงฆ์มีความเห็นต่อบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุกับหน่วยงานราชการ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ในด้านความร่วมมือในการอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุและศิลปวัตถุกับหน่วยงานราชการ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า โบราณสถานของวัดที่ขึ้นทะเบียนไว้แล้วนั้นรัฐเป็นผู้ดูแล แต่พระสงฆ์ที่อยู่ในพื้นที่นั้นเป็นผู้เฝ้าดูแลรักษาตลอดเวลาเพราะตั้งอยู่ในวัด อาทิ โบสถ์ วิหาร ปรางค์ เจดีย์ กำแพงเก่าแก่ที่มีมากมาย เมื่อเกิดเหตุใดก็ตามถึงเวลาที่จะต้องทำการบูรณปฏิสังขรณ์แล้ว แต่พระสงฆ์ของแต่ละวัดก็ยังไม่กล้าคิดที่จะทำการบูรณะ อาจจะติดขัดเรื่องของงบประมาณหรือวัดขาดการติดต่อขอความร่วมมือจากภาครัฐให้เข้ามาดำเนินการซ่อมแซม เนื่องจากวัดขาดความคุ้นเคยกับหน่วยงานราชการในพื้นที่ให้เข้ามาดำเนินการอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

รูปแบบการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถในจังหวัดร้อยเอ็ด สรุปเป็นประเด็นได้ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรให้การสนับสนุนพระสงฆ์ให้มีบทบาทในการอนุรักษ์โดยเฉพาะอย่างยิ่งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่อยู่ในวัดต่าง ๆ
- 2) หน่วยงานราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรจัดอบรมถวาย ความรู้แก่พระสงฆ์เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ เพื่อให้พระสงฆ์มีความรู้ในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุให้คงอยู่ในสภาพที่ดี
- 3) คณะสงฆ์ควรสร้างเครือข่ายในการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถโดยการร่วมมือกันระหว่างวัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุรวมถึงการร่วมมือกันระหว่างคณะสงฆ์กับภาคประชาชนด้วย

4) หน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถควรจัดทำงบประมาณมาทำการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ของวัดให้มากขึ้น

5) คณะสงฆ์ควรจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการโบราณสถาน โบราณวัตถุออกเผยแพร่ความรู้ด้านการอนุรักษ์สู่พุทธศาสนิกชนให้มากขึ้น

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1) วัดควรหารือและประสานกับหน่วยงานราชการ ร่วมกับชุมชนเพื่อหาแนวทางในการส่งเสริมอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธศิลป์ของอุโบสถที่มีอยู่ในวัด ให้เป็นไปในแนวทางเดียวกัน

2) หน่วยงานราชการควรมีมาตรการป้องกันและกำหนดบทลงโทษ เพื่อลดปัญหาการลักขโมยหรือทุจริตในช่วงเวลาที่มีการสำรวจจุดค้นโบราณวัตถุของวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรควรเข้ามาควบคุมดูแลด้วย

4) วัดควรเร่งรัดติดตามการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องกับการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถาน โบราณวัตถุของวัดให้มีการดำเนินงานอย่างรวดเร็ว

5) วัดควรคิดหาวิธีการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนได้เห็นความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุให้มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) สภาพและปัญหาในส่งเสริมการอนุรักษ์โบสถ์เพื่อเปรียบเทียบถึงปัญหาอุปสรรคที่แท้จริงในการอนุรักษ์

2) กระบวนการสร้างความร่วมมือในองค์กรเพื่อการสนับสนุนการส่งเสริมอนุรักษ์

3) แนวทางการปรับภูมิทัศน์ในโบราณสถานโบราณเพื่อสร้างบรรยากาศในการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

4) เปรียบเทียบประสิทธิภาพการจัดการภาครัฐ วัด และเอกชนต่อการจัดการส่งเสริมอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อส่งเสริมต่อการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

เอกสารอ้างอิง

- โกสุม สายใจ. (2540). *การออกแบบนิเทศศิลป์*. กรุงเทพมหานคร: โครงการเอกสารตำราและศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ชยาภรณ์ สุขประเสริฐ. (2559). การพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะเพื่อการอนุรักษ์โบราณสถานชุมชนจังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*. 8 (2), 405-416.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2547). *สารนิพนธ์พุทธทาสภิกขุว่าด้วย ศาสนา คนตรี กวี ศิลปะ*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.
- พระปลัดเกษม ฐิตสมปนโน (รอดจากทุกข์). (2554). บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ในอำเภอบ้านลาด จังหวัดเพชรบุรี. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 16). กรุงเทพมหานคร: เอส อาร์ ปริ้นท์ติ้งแมสโปรดักส์.
- พระมหาถาวร ธีรจิตโต (จิตรกระเนตร). (2556). บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในอำเภอพระนครศรีอยุธยา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พูนชัย ปันธิยะ. (2559). *พุทธศิลป์ล้านนา แนวคิด คุณค่า เพื่อเสริมสร้างจริยธรรมทางสังคม: กรณีศึกษา จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน*. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ร้อยพบุพา พุทธศิลป์. (2549). *พุทธศิลป์*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 10 กันยายน 2564. แหล่งที่มา <https://www.facebook.com/permalink.php?story>
- อารีย์ นัยพินิจ และคณะ. (2556). ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัดในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. *วารสารปัญญาวิวัฒน์*. 5 (1), 31-40.